

зації, сприяла підвищенню якості проведення занять з курсантами.

Ключові слова: модель, оптимізація, діяльність викладача.

Анотація. Маракушин А. И., Коновалов В. В., Юрьев С. А. **Модель педагогической деятельности преподавателя физического воспитания.** Рассмотрена модель педагогической деятельности преподавателей физического воспитания, которая способствует созданию и реализации педагогических условий оптимизации педагогического процесса в системе физической подготовки курсантов летных специальностей. В эксперименте приняло участие 124 курсанта и 6 преподавателей кафедры физического воспитания. В результате исследования представлена принципиально новая, теоретически обоснованная модель оптимизации педагогической деятельности преподавателя физической подготовки, которая способствовала реализации целей и задач дисциплины «Специальная физическая подготовка» в системе физического воспитания курсантов; выявлены педагогические условия оптимизации процесса специальной физической подготовки курсантов летных специальностей в высших военных учебных заведениях; установлено, что педагогическая деятельность преподавателей, организованная по принципу оптимизации, способствует повышению качества проведения занятий с курсантами.

Ключевые слова: модель, оптимизация, деятельность преподавателя.

Abstract. Marakushin A., Kononov V., Yur'yev S. **Model of pedagogical activity of teacher of physical culture.**

The model of pedagogical activity of teachers of physical culture that promotes the creation and implementation of pedagogical conditions for optimization of the educational process in the physical training of cadets – of military pilots. In the experiment, 124 cadets participated and 6 teachers of the department of physical education. The study presented a radically new, theoretically grounded pedagogical model of optimization of the teacher of physical training, which contributed to the realization of the goals and objectives of the course «Special physical preparation» in the system of physical education students, identified pedagogical conditions of optimization of special physical training of students in the higher military educational institutions that train pilots, found that teachers teaching activities organized on the principle of optimization contributes to the quality of classes with students.

Key words: model, optimization, operations instructor.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформа системи вищої військової освіти передбачає ряд елементів диверсифікації: розвиток системи вузівської освіти має органічно поєднуватися з існуючою, історично сформованою українською системою вищої освіти; він повинен носити еволюційний характер; його суб'єктом повинні виступати самі колективи навчальних закладів на основі принципів їх автономії та академічних свобод; окремі компоненти системи повинні будуватися на принципах наступності, що забезпечують безперервність освіти; кожен ступінь освіти повинен характеризуватися доцільністю академічною та практичною підготовкою фахівців. У рекомендаціях Болонської декларації передбачається реформування української вищої освіти за допомогою оптимізації освітньо-виховного процесу у вищій школі, яка передбачає функціонування педагогічного процесу з точки зору заданих критеріїв на основі всебічного врахування принципів, сучасних форм і методів навчання, виховання, а також особистісних і колективних особливостей конкретної групи.

Як показало наше дослідження літературних джерел, проблема оптимізації педагогічного процесу з фізичної культури у військовому виші не є новою, недостатньо вивченою [2–4; 6; 8–10]. Суб'єктами діяльності в рамках навчального процесу з фізичної підготовки військового вишу є курсанти, спеціальна фізична підготовка та викладачі. Основною діяльністю вузівського викладача фізичної підготовки є навчальна діяльність. Саме навчальна діяльність викладача фізичної підготовки визначає його виховну, методичну, наукову діяльність і підвищення його кваліфікації.

Під навчальною діяльністю викладача вишу розуміється сукупність дій викладача в рамках навчальної програми та розкладу занять. Навчальна діяльність викладача розглядається у зв'язку з навчальною діяльністю курсанта, оскільки діяльність викладача та курсанта у навчальному процесі є природними умовами його реалізації [1; 4; 5]. Відзначаючи цілісність навчальної діяльності в рамках освітнього процесу, В. І. Орлов відокремлює процес навчання як саморегулюючу відкриту систему, що складається з двох підсистем: діяльності педагога та діяльності учнів. Сполучною ланкою між ними є інформація.

У контексті перелічених досліджень В. І. Орлов робить певне узагальнення, що головні компоненти процесу навчання властиві йому спочатку і при відсутності хоча б одного з них, процес навчання не може відбутися [6]. Таке розуміння діяльності викладача дає нам право і можливість зробити висновок, що навчальна діяльність викладача – це специфічний вид діяльності, спрямований на оволодіння суб'єктом (курсантом) узагальненими методами, шляхами навчальних дій і саморозвитку в процесі вирішення ним навчальних завдань шляхом зовнішнього контролю й оцінки з боку викладача.

Будь-яка діяльність, що спрямована на розвиток і саморозвиток студентів та курсантів, спрямована на розвиток закладених у них здібностей. У зв'язку з цим ми, погоджуючись із думкою В. Е. Коберницького, відзначаємо, що організація навчальної діяльності повинна відповідати наступним принципам: 1) діяльність учня повинна носити не репродуктивний, а творчий (суб'єктивно-творчий) характер; 2) навчальна діяльність повинна бути орієнтована не на вже досягнутий рівень розвитку компонентів здібностей, а на «зону найближчого розвитку»; 3) діяльність учня (курсанта) має визначатися глибокими позитивними мотивами [3].

Педагогічними умовами (факторами) оптимізації діяльності викладача фізичної підготовки є сукупність елементів, рушійних сил процесу даної діяльності.

І. П. Раченко вказує на умови, за яких можливо успішне вдосконалення організації праці викладача, а отже, оптимізації його професійної діяльності:

- удосконалення організації праці викладача в єдності з удосконаленням змісту його діяльності з метою підвищення їх ефективності;
- розгляд вдосконалення організації праці не як окремої, а тим більше – додаткової роботи, а як функціонального обов'язку кожного викладача;
- комплексне проведення роботи з удосконалення організації праці викладача шляхом послідовного вирішення окремих приватних завдань;
- колективна участь викладачів у процесі організованого творчого пошуку щодо вдосконалення своєї діяльності [8].

Реалізація всіх перерахованих положень-умов

можлива при переосмисленні викладачем усієї своєї діяльності з точки зору педагогічної психології з позицій особистісно-діяльнісного підходу та наукової організації педагогічної праці.

Говорячи про педагогічні умови і фактори оптимізації діяльності викладача фізичної підготовки, ми не можемо не відзначити наявність зацікавленості курсанта в отриманні знань, умінь і навичок. Разом з тим, збалансована, науково обґрунтована адміністративна діяльність внутрішньовузівського керівництва – начальників кафедр, начальників факультетів, начальника училища – також є однією з педагогічних умов оптимізації діяльності викладача фізичної підготовки.

Аналіз наукової педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дозволяє виділити протиріччя, з одного боку, між потребою оптимізації навчального процесу як інформаційного продукту, доступного споживача до якого здійснюється за допомогою інформаційних і технологічних систем, здатних до взаємодії, що приводить в свою чергу до ліквідації проміжних ланок і традиційних каналів розповсюдження. І з іншого боку – професійної стагнацією, коли фахівець пристосував свої індивідуальні здібності й можливості до вимог професійного середовища і досягнень минулого, у результаті чого виникають передумови для зниження професійної активності й зростання, несприйнятливості до нового й т. д.

Виявлені протиріччя зумовили необхідність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана згідно зі Зведеним планом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (номер державної реєстрації 0106U011986) за темою 3.1.6 «Теоретично-методологічні основи фізичної підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах інженерного профілю».

Мета дослідження полягала в оптимізації педагогічної діяльності викладачів фізичного виховання, яка спрямована на підготовку військових льотчиків зі знанням основ фізичної культури.

У відповідності з темою, метою і предметом дослідження визначені **завдання**:

- розробити модель педагогічної діяльності викладачів фізичного виховання, яка сприяє створенню і реалізації педагогічних умов оптимізації педагогічного процесу в системі фізичної підготовки курсантів льотних спеціальностей;
- провести моніторинг педагогічної діяльності викладачів.

Методи і організація досліджень: для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел; для побудови функціональної моделі використано інформаційну IDEF-технологію, важливою особливістю якої є поступове (у міру створення функціональних діаграм, що відображають модель) введення дедалі більших рівнів деталізації (декомпозиції); педагогічний експеримент з метою педагогічного аналізу заняття з фізичного виховання; математична обробка отриманих емпіричних даних.

Дослідження було проведено на базі Харківського університету Повітряних Сил імені І. Кожедуба протягом 2006–2010 рр. У дослідженні взяло участь 124 курсанта та 6 викладачів кафедри.

Результати досліджень. Створення умов оп-

тимізації педагогічної діяльності викладача фізичної підготовки ми пов'язуємо з розробкою та реалізацією функціональної моделі діяльності викладача. Принципи здійснення цієї моделі спираються на індивідуальні особливості викладачів та організаційно-педагогічні особливості освітнього процесу. Іншими словами, реалізація функціональної моделі діяльності викладача фізичної підготовки є основною, але не єдиною умовою оптимізації педагогічної діяльності з огляду на те, що до складу кожного компонента моделі входять власне умови оптимізації, а, крім того, у модель входять умови і фактори реалізації діяльності, що забезпечують її максимальну оптимізацію.

Пропонована нами функціональна модель діяльності викладача фізичної підготовки становить собою розгорнуту базову схему, до якої подано детализований опис її складових (фрагмент декомпозиції функціональної моделі надано на рис. 1). Таким чином, функціональна модель – це впорядкована, взаємопов'язана схема й опис складових системи діяльності викладача фізичної підготовки: суб'єктів діяльності, видів діяльності, технології педагогічної діяльності, умов і факторів її оптимізації.

Навчальна діяльність викладача фізичної підготовки є першим і основним видом діяльності в рамках функціональної моделі. Оптимум, із педагогічної точки зору, тут у тому, що навчальна діяльність викладача прогнозує, як результат – оволодіння учнями цінностями фізичної підготовки. Усе це, однак, не виключає орієнтації на певний ідеальний образ, коли викладач розвиває максимальний інтерес в учнів, домагаючись глибокої усвідомленої мотивації у вивченні фізичної підготовки, яка заснована не тільки на отриманні позитивної оцінки відповідно до здібностей, але й у використанні отриманих знань та умінь у майбутній професійній діяльності.

Одним з основних засобів оптимізації навчальної діяльності повинна стати концепція системного узгодження цілей і змісту професійної підготовки, проектування технології навчання на основі діяльнісного підходу. Вихідними даними для розглянутої діяльності є:

- цілі підготовки фахівця;
- цілі вивчення дисципліни, теми;
- результати аналізу й діагностики стану навчального процесу;
- технічні й дидактичні шляхи, методи;
- психофізіологічна характеристика курсантів;
- базові знання курсантів;
- розроблений зміст навчального матеріалу

(тексти, плани, конспекти лекцій, методичні розробки щодо проведення занять, практикум із методичної підготовки).

Найважливішим компонентом технології навчання є контроль за навчально-пізнавальною діяльністю курсантів, що в експерименті здійснювався рейтинговим методом через тестування й експертні оцінки.

Графічне відображення діяльності викладача при проектуванні технології навчання та способів діяльності під час теоретичного та практичного навчання на різних етапах засвоєння курсантами знань та умінь надано на рис. 2.

Послідовність діяльності викладача з проектування технологій формування знань та умінь складається з п'яти етапів.

1 етап. Визначення елементів основи орієнту-

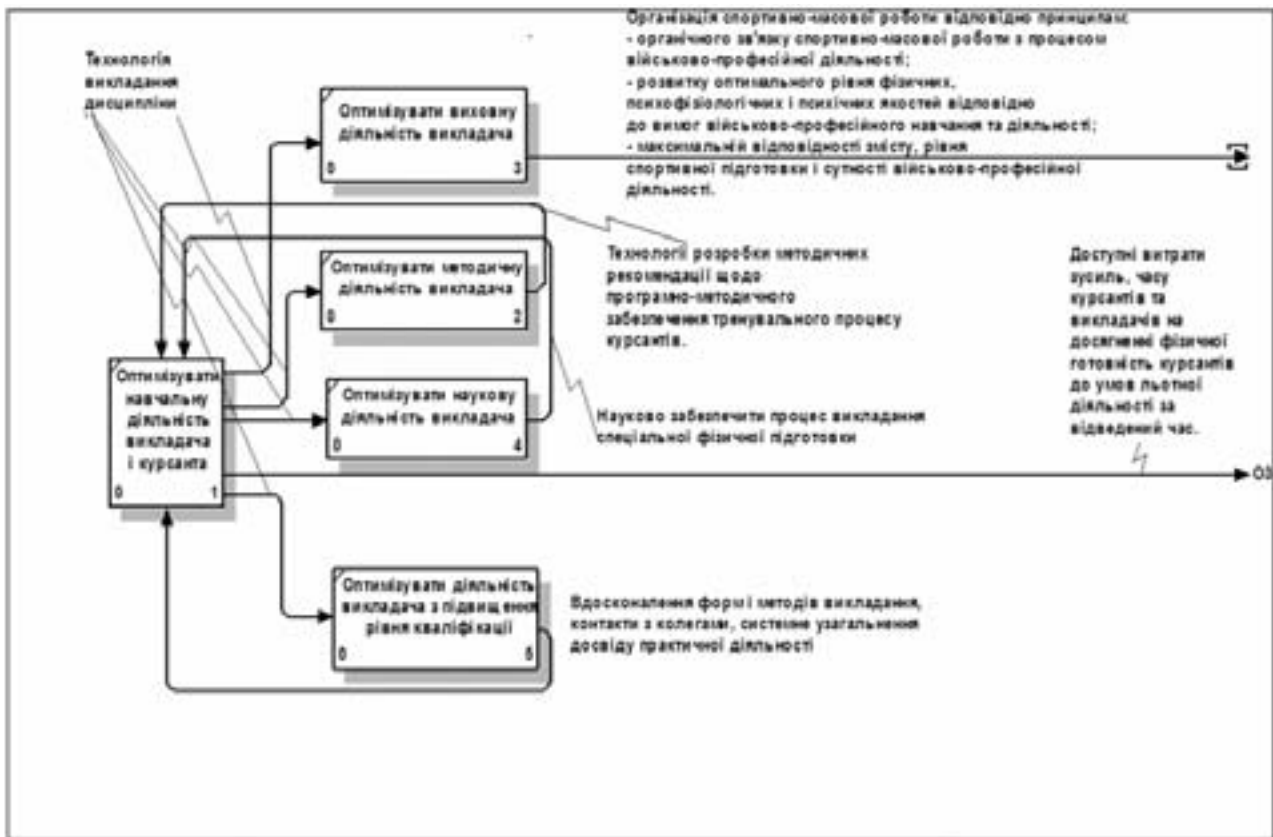

Рис. 1. Фрагмент декомпозиції функціональної моделі системи діяльності викладача фізичної підготовки

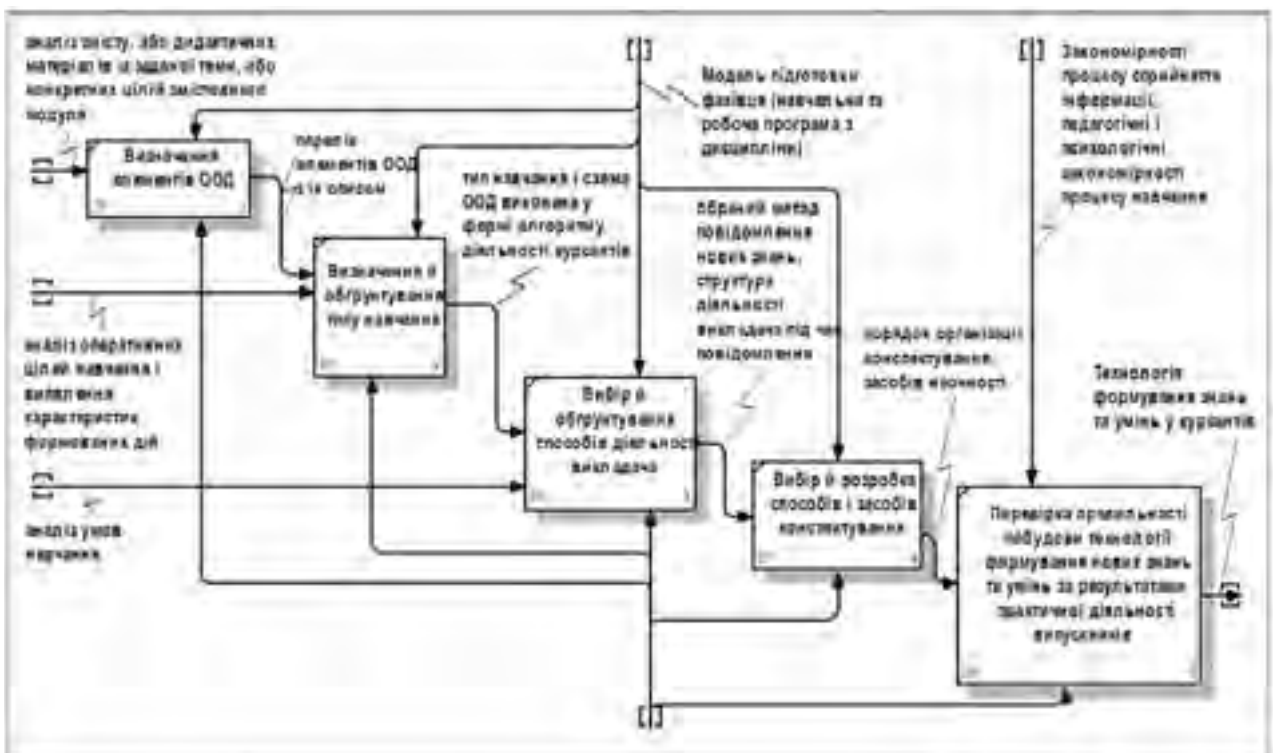

Рис. 2. Послідовність діяльності викладача з проектування технологій формування знань та умінь у курсантів

вальної діяльності (ООД) на підставі аналізу змісту або дидактичних матеріалів із заданої теми (тексту лекції, плану-конспекту), або конкретних цілей змістовного

модуля. Результат: перелік елементів ООД з їх описом.

2 етап. Визначення й обґрунтування типу навчан-

Маракшин А. І., Коновалов В. В., Юр'єв С. О. МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧ-

ня, мета якого – оптимізувати навчання визначеної теми на основі аналізу оперативних цілей навчання і виявлення характеристик формованих дій. Результат: тип навчання і схема ООД виконана у формі алгоритму діяльності курсантів.

3 етап. Вибір й обґрунтування способів діяльності викладача в процесі повідомлення нових знань на підставі аналізу умов навчання. Результат: обраний метод повідомлення нових знань, структура діяльності викладача під час повідомлення.

4 етап. Вибір і розробка способів і засобів конспектування. Результат: порядок організації конспектування, засобів наочності.

5 етап. Перевірка правильності побудови технології формування нових знань та умінь з погляду дотримання закономірностей процесу сприйняття інформації, педагогічних і психологічних закономірностей процесу навчання.

Наступним компонентом структури цілісної педагогічної діяльності викладача фізичної підготовки військового вишу є виховна діяльність (див. рис. 1). Вона визначається як діяльність, спрямована на формування цілісної та всебічно розвиненої особистості курсанта. Настільки широке педагогічне розуміння цієї складової дає нам право вважати її, по-перше, відносно самостійним видом діяльності; а по-друге – органічною частиною будь-якого іншого виду діяльності викладача військового вишу, де вона орієнтована на формування особистісних якостей майбутнього офіцера.

Найбільш повно проявляється виховна діяльність викладача ФП під час спортивно-масової роботи.

Спортивно-масова робота включає як структурні компоненти: навчально-тренувальні заняття з різних видів спорту; спортивні та військово-спортивні змагання; огляди спортивно-масової роботи; спортивні свята, вечори, а також відповідні елементи їхньої організації.

Організація та зміст спортивно-масової роботи повинні відповідати таким принципам:

- органічний зв'язок спортивно-масової роботи з процесом військово-професійної діяльності;
- розвиток оптимального рівня фізичних, психофізіологічних і психічних якостей відповідно до вимог військово-професійного навчання та діяльності;
- максимальна відповідність змісту рівню спортивно-масової роботи та сутності військово-професійної діяльності.

Методична діяльність є одним із елементів функції організації фізичної підготовки та відіграє важливу роль у її проведенні з військовослужбовцями. В основі лежить організаційно-педагогічна діяльність, спрямована на пошук та впровадження в практику фізичної підготовки передових організаційно-методичних вимог до процесу фізичної підготовки і забезпечення високої ефективності фізичного вдосконалення військовослужбовців на цій основі. Воно здійснюється фахівцями фізичної підготовки і спорту.

Значної уваги з боку спеціаліста з фізичної підготовки і методичної допомоги потребують курсанти під час самостійних занять фізичною підготовкою та спортивних тренувань.

Практика показує, що доведення до командирів підрозділів керівних і методичних документів доцільно здійснювати шляхом підготовки збірок документів,

що містять необхідну інформацію з найбільш ефективних способів організації та методики проведення фізичної підготовки із врахуванням конкретних умов військової частини. Це максимально полегшить роботу командирів щодо підготовки до проведення усіх форм фізичної підготовки.

Наукова діяльність викладача фізичної підготовки є відносно самостійним видом пізнавальної діяльності, який є одночасно органічною частиною навчально-виховного процесу і покликаний забезпечити науковий підхід до цього процесу, сприяти вирішенню загальних завдань вищої освіти. Відносна несамостійність науково-дослідної діяльності викладача фізичної підготовки має, на наш погляд, дві причини. Перша обумовлена специфікою фізичної підготовки у ВВНЗ (обмеження обсягу фізичної підготовки відповідно до вимог програми). Друга обумовлена загальними особливостями фізичної підготовки як навчального предмета взагалі.

У навчальному процесі з фізичного виховання дуже важлива і цінна системність не тільки у викладанні, але й в навчанні. Поняття «системність» можна пояснити як цілісність, регулярність викладання і навчання. Це і є сутністю науково-дослідної діяльності викладача фізичної підготовки.

Наступна складова системи цілісної педагогічної діяльності викладача фізичної підготовки – діяльність щодо підвищення кваліфікації. Її ядро – повсякденна творча діяльність викладача фізичної підготовки. Її завершальний етап – курси підвищення кваліфікації, де на основі досягнень здійснюється системне узагальнення досвіду практичної діяльності викладача фізичної підготовки. Підвищення кваліфікації повинно відповідати вимогам безперервності та цілісності, також враховувати специфіку роботи у військовому університеті.

Із педагогічної точки зору, підвищення кваліфікації викладача фізичної підготовки – це вдосконалення форм і методів викладання, контакти з колегами в училищі та в інших вишах нашої країни, діяльність по оптимізації цілісного навчально-виховного процесу. Підвищення кваліфікації викладачів фізичної підготовки включає в себе також допомогу молодим викладачам і стажистам.

У цьому зв'язку ми повинні згадати про таку форму підвищення кваліфікації викладачів, як взаємовідвідування занять. Воно носить безперервний характер, що повністю відповідає основній вимозі до даного виду діяльності. Результати взаємовідвідування обговорюються на засіданнях кафедри і вносяться до спеціального журналу. Це максимально демократизує робочу обстановку і помітно підвищує ефективність навчальної діяльності.

Нарешті, у системі підвищення кваліфікації викладачів фізичної підготовки важливу роль відіграють курси підвищення кваліфікації.

Процес діяльності викладача фізичної підготовки знаходить свою реалізацію в реальних умовах даного вишу. Розгляд функціональної моделі діяльності має на увазі аналіз цих умов, встановлення факторів, що забезпечують її максимальну оптимізацію.

Оцінка рівня оптимізації процесу фізичного виховання з позиції викладача полягає у всебічному аналізі його педагогічної діяльності, зокрема, педагогічному аналізі заняття з фізичного виховання. Аналіз заняття

здійснювався начальником кафедри, офіцерами навчального відділу за спеціальною методикою.

Під час аналізу оцінювались такі характеристики заняття: конспект заняття, організація і методика проведення заняття, дії та поведінка керівника, умови заняття. Усього було перевірено 12 занять на 2 курсі; 12 – на 3 курсі та 16 – на 4 курсі. Результати подані у табл. 1.

При проведенні занять із курсантами 2 курсу КГ діяльність викладачів оцінено як «добре» при ефективності заняття 71,2 %. Ефективність проведення занять із курсантами ЕГ становить 76,7 % при середньому балові 4,8. На 3 курсі експерти оцінили ефективність проведення занять із курсантами КГ на 63,5 % при середньому балові 3,69. Ефективність проведення занять із курсантами ЕГ становить 78,2 % при середньому балові 4,4. На 4 курсі також відзначається висока ефективність занять у ЕГ (78,3 %) і, навпаки, у КГ – 58,5 %.

Таким чином, дані результати підтверджують доцільність запропонованих заходів, спрямованих на оптимізацію основних видів цілісної педагогічної діяльності викладача військового вишу. Ці заходи передбачають оптимізацію навчальної діяльності керівника занять із СФП та курсантів, що спирається на концепцію системного узгодження цілей і змісту професійної підготовки, проектування технології навчання на основі діяльнісного підходу. Одним із головних

принципів оптимізації організації та змісту спортивно-масової роботи є розвиток оптимального рівня фізичних, психофізіологічних і психічних якостей відповідно до вимог військово-професійного навчання та діяльності.

Зміст методичної роботи включає розробку моделі фахівця, дидактичної моделі формування спеціальних знань та умінь, робочої програми з навчальної дисципліни та спортивної діяльності, методичної розробки, плану-конспекту проведення занять.

Висновки:

1. Представлено принципово нову, теоретично обґрунтовану модель оптимізації педагогічної діяльності викладача фізичної підготовки, яка сприяла реалізації цілей та завдань дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» в системі фізичного виховання курсантів.

2. Виявлено педагогічні умови оптимізації процесу спеціальної фізичної підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах.

3. Встановлено, що педагогічна діяльність викладачів, яка організована за принципом оптимізації, сприяла підвищенню якості проведення занять з курсантами.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з пошуком шляхів оптимізації організації фізичного виховання у вищих військових навчальних закладах.

Таблиця 1

Результати перевірки ефективності занять зі СФП у період навчання

Група	Курс навчання														
	2 курс					3 курс					4 курс				
	Отримана оцінка				% ефект.	Отримана оцінка				% ефект.	Отримана оцінка				% ефект.
	5	4	3	2		5	4	3	2		5	4	3	2	
КГ	1	4	1	–	71,2	2	5	6	–	63,5	1	3	10	1	58,5
ЕГ	5	1	–	–	76,7	5	8	–	–	78,2	8	5	2	–	78,3

Література:

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса (в вопросах и ответах) / Ю. К. Бабанский, М. М. Поташник. – Киев : Радянська школа, 1984. – 287 с.
2. Божко С. А. Використання інформаційних технологій для управління навчальною роботою кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту ВВНЗ / С. А. Божко, О. Г. Піддубний, Г. І. Сухорада // Вісник Національної академії оборони України : [зб-к наук. праць]. – К. : НАОУ, 2012. – № 1 (26). – С. 11–17.
3. Коберницький В. Е. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика фізичного виховання, спортивного тренування та оздоровчої фізичної культури» на спец. тему / В. Е. Коберницький. – Д. : ВДКИФК, 1990. – 495 с.
4. Кирпенко В. Н. Підвищення ефективності педагогічного процесу спеціальної фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів на основі ідеї оптимізації / В. Н. Кирпенко // Слобожанський науково-спортивний вісник : [наук.-теор. журн.]. – Харків : ХДАФК, 2013. – № 1. – С. 99–102.
5. Олійник Т. І. Особистісні чинники оптимізації процесу підготовки курсантів до військово-професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. І. Олійник. – К., 2003. – 18 с.
6. Орлов Ю. М. Потребностно-мотивационные факторы эффективности учебной деятельности студентов вуза : автореф. дис. докт. психол. наук. / Ю. М. Орлов. – М., 1984. – 34 с.
7. Піддубний О. Г. Оптимізація фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів у період первинного професійного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / О. Г. Піддубний. – Л., 2003. – 20 с.
8. Раченко І. П. Диагностика – важнейшее средство успешного изучения, проектирования и прогнозирования творческой деятельности педагога / Технология развития педагогического творчества / И. П. Раченко. – Пятигорск : ПГПИИЯ, 1994. – С. 47–50.
9. Сухорада Г. І. Вдосконалення організації фізичної підготовки військовослужбовців / Г. І. Сухорада, С. А. Божко, О. Г. Піддубний // Вісник Національної академії оборони України : [зб-к наук. праць]. – К. : НАОУ, 2012. – № 2 (27). – С. 80–87.
10. Харевич Д. Л. Оптимизация физического состояния офицеров средствами физической подготовки : автореф. на соискание науч. степен. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Д. Л. Харевич. – СПб. : ВИФК, 2002. – 21 с.